

MASARYK JAKO ORGANISÁTOR A VŮDCE ČS. REVOLUČNÍ ARMÁDY

1.

Počátky československé revoluční armády, jež musila vznikat mimo vlastní území československého národa (tehdy podrobené cizí vládě), spadají do prvních dnů a měsíců světové války, tedy do doby, kdy profesor pražské university T. G. Masaryk ještě žil v Praze a Rakousko-Uhersku, kdy všestranně zjišťoval poměry a možnosti, radil se s některými vedoucími pracovníky našeho národa a konal přípravy jednak k své vlastní, jednak ke společné revoluční práci proti habsburské říši. Dobře tehdy pozoroval, jak se za mobilisace chovali vojáci v Německu a v Rakousko-Uhersku, s největším zájmem sledoval, jak jednali čeští mužové, povolání ke službě v armádě rakousko-uherské — v první řeči ke krajanům v Rusku řekl, že právě jednání těchto vojáků bylo mocným činitelem při jeho rozhodování postavit se do boje za svobodu svého národa.

Ještě za pobytu v Praze slyšel Masaryk o ruských letácích, rozšiřovaných zejména v Praze a na Moravě (z největší části nepravých), a dostal také zprávu o České družině od jejího emisáře, vyslaného do československých zemí. V jednom vzkaze, poslaném z Holandska do Anglie, upozorňoval ruské vojenské kruhy na to, jak mají jednat s československými zajatci.

2.

Když Masaryk v prosinci 1914 odejel za hranice a když pak na jaře 1915 počínal svou vůdcovskou práci v našem odboji, bojovali českoslovenští dobrovolníci na třech frontách světové války. Nejdříve snad byli někteří přijati do srbské armády; to však bylo několik jednotlivců, vojenská československá jednotka bohužel v srbské armádě vytvořena nebyla. Naši dobrovolníci zapadli v celku srbské armády. — Na počátku srpna se přihlásili do francouzské armády pařížští Čechoslováci. Byli zařadění — jako dobrovolníci mnoha jiných národů — do Cizinecké legie. Ani tu tedy nebyla vytvořena nějaká samostatná vojenská jednotka československá. Většina našich dobrovolníků byla sice seskupena v rotě, jež neoficiálně byla nazývána Compagnie Nazdar, ale to byla organizačně a politicky rota Cizinecké legie, bez jakéhokoliv úředního vztahu k naší revoluční akci. Ostatně po velkých ztrátách v bojích u Arrasu rota Nazdar svůj československý ráz ztratila. — Přihláška našich dobrovolníků do anglické armády byla zamítnuta; hlouček jich byl pak přijat do Cizinecké armády ve Francii. — Na Rusi bylo povoleno vytvořit Českou družinu — jako partyzánskou jednotku s úkoly propagačními a policejními; podmínkou

pro přijetí bylo podepsat žádost za ruské občanství — roty druhého praporu byly vytvořeny přímo z mobilisovaných ruských vojáků (české národnosti).

Takový byl tedy stav naší vojenské akce za hranicemi na počátku roku 1915: stateční a obětaví synové československého národa bojovali na několika frontách světové války; přispívali tím k vítězství Dohody, jež mělo být i vítězstvím našim; vedli si dobře a měli úspěchy; tím šířili dobrou pověst svého národa a připravovali akci vojensko-politickou a diplomatickou. Neboť té vlastně tehdy vůbec nebylo. Pokusy o ni vznikaly v Paříži, Moskvě, Petrohradě, Kijevě a jinde, ale nebylo jasného programu ani správné taktiky, nebylo spojení a organizační jednoty, nebylo vůdce, který by vzbudil a udržel obecnou důvěru. Byl učiněn pokus o vytvoření jednoty, inscenován tak zvaný sjezd čs. kolonií v Paříži, ale výsledek byl spíše záporný.

3.

Masaryk již před odjezdem z vlasti myslel o zřizování československého vojska za hranicemi. Za hranicemi se mu brzo ukázala jeho nutnost i jeho význam: Postavíme-li armádu, dostaneme se tím do nového právního poměru k Rakousku i Spojencům... V každém případě nebudou moci ani Spojenci, ani Viedeň přejít kolem nás mlčky, budeme-li mít vojáky... Již tehdy (v únoru 1915) vybízel švýcarské Čechoslováky ke vstupu do francouzské armády.

Prvním úkolem Masarykovým i pro tvoření čs. revoluční armády, a právě pro ně, bylo dosáhnout jednoty organizační, programové, taktické, vytvořit, vojensky mluveno, jednotné velení. Tomu především platila jeho práce ve Švýcarsku a pak v Londýně. Jejím výsledkem a vnějším projevem byl manifest Českého národního výboru, uveřejněný v polovici listopadu 1915. Také jejím úspěchem bylo Masarykovo slyšení u ministerského předsedy francouzského Brianda na počátku února 1916.

Briand slíbil pomoc našim osvobozeneckým snahám. K tomuto slibu se připojuje první naše vojenská akce ve Francii. Francouzská vláda byla ochotna povolit tvoření československého vojska — do jisté míry samostatného — na své půdě a frontě; ale na území Francie nebylo našich lidí, kteří by do něho mohli být získáni. Předválečná emigrace z našich zemí do Francie byla nepočetná a z německé fronty českoslovenští zajatci se tam nedostávali. Později se podařilo převézt do Francie československé zajatce ze Srbska, ale ti se museli především aspoň trochu zotavit z útrap hrozného ústupu přes albánské hory a sněhy. Amerika byla ještě neutrální.

Jedinou nadějí bylo Rusko. Tam byly našich zajatců desetitisíce, po brusilovské ofenzivě snad i statisíce. Mezi nimi revoluční hnutí se šířilo velmi úspěšně; mnozí se hlásili do našeho vojska. Česká družina byla proměněna v Čs. střelecký pluk a rozšířena v Čs. střeleckou brigádu. V projevu, adresovaném II. československému sjezdu na Rusi (v Kijevě na jaře 1916), Masaryk oceňoval význam naší vojenské akce na Rusi a vyslovoval naději na její rozšíření. Vzkazy, které od něho přinášeli poslové, podtrhovaly význam našeho vojska na Rusi a připouštěly možnost jeho tvoření také při srbské armádě (v Rusku se tehdy tvořil srbský dobrovolnický

sbor, do jehož obou divisí vstupovalo hodně československých dobrovolníků).

Ale rozvoj československého vojska v Rusku postupoval pomalu. A bylo tak žádoucí, nutné, aby naše vojsko bylo také na západě Evropy. Hlavní bojiště bylo přece jen ve Francii. Na západě bylo také těžiště spojenecké politiky. Tehdy bylo dojednáno mezi ruskou a francouzskou vládou, že Rusko pošle do Francie asi půl milionu vojáků. Naše vedení dojednává s francouzskou vládou, že mezi nimi by přijelo do Francie několik tisíc, snad desítitisíc československých dobrovolníků. Francie slíbila, že pak povolí tvořit československou armádu. Poslanec Dürich, místopředseda Čs. národní rady, odejel v polovici roku 1916 do Ruska, aby získal pro tento plán souhlas tamní vlády; se stejným posláním jel tam brzo za ním i Štefánik. Nebudu vykládat, proč se tento plán neuskutečnil. Hlavní příčinou byl odpor tehdejší ruské vlády proti tomu, aby Francie a vůbec ostatní dohoda měly nějakou větší účast v osvobození našeho národa; československý stát měl být utvořen Ruskem — se všemi důsledky té skutečnosti.

V roce 1916 se ztroskotal i plán utvořit československé vojskové těleso — mluvilo se o brigádě — při srbské armádě v Rusku. Vláda s ním vyslovila souhlas; československé vedení v Rusku (předsednictvo Svazu československých spolků na Rusi), s nímž úřední činitelé ruští ani srbští o věci nejednali, se postavilo zcela rozhodně proti. Masaryk by, myslím, byl býval pro to, abychom měli své pluky také v srbské armádě.

Přímého styku s našim vojskem Masaryk tehdy neměl a mít ani nemohl. Ale — jak napsal později plukovník Josef Švec — zářným bodem České družině byla zpráva o příjezdu vůdce naší revoluce, profesora Masaryka, do Švýcar a do Francie. To byl — pokračuje Švec — význačný moment pro naše dobrovolce a oporný bod pro jejich práci. Závidělo se Francii a touha vidět a mít ve svém středu největšího revolucionáře z vlasti byla denně vyjadřována rozhovory v zemljankách a bytech dobrovolců. Nelze vyličiti, jakou vzpruhu a ohromnou morální posilu přinášely první zprávy o práci velikého vůdce na západě; bylo to veliké uspokojení a satisfakce práci, která se dosud vykonala. Přestalo se tápat, práce stala se reálnější, přesnou a určitou...¹⁾ Podobně to řekl poručík Otakar Husák (nynější generál) v uvítacím proslovu při příjezdu profesora Masaryka v 1. československém střeleckém pluku 17. srpna 1917: ... a při tom nevěděli jsme ani, souhlasí-li s námi v Čechách nebo proklínají-li nás... skutečně zpráva o vaší činnosti za hranicemi byla prvním snopem paprsků, které prorazily mraky. Od té doby žádné nebezpečí nebylo velké, lehčeji umíralo se všem bratřím, kteří padli na Sanu, v blátech a polích ruských gubernií...²⁾

Podobný vliv měly zprávy o Masarykově odchodu za hranice a jeho revoluční práci také na zajatecké tábory, odkud mělo přijít doplnění do našich útvarů na frontě. Bylo tam třeba takové duchovní posily, jež by udržovala důvěru. Politické poměry v Rusku nebyly příznivé a vyvíjely

¹⁾ Z konceptu proslovu, otištěného v knize Deník plukovníka Š., V. vyd. Praha. 1929.

²⁾ Proslov otištěn v knize Epištoly k zajatcům a jiná revoluční prósa. V Praze (datum vydání nevyznačeno).

se spíše k horšímu. Nebyly příznivé ani poměry v našem politickém vedení na Rusi. Spor mezi Kijevem a Petrohradem, vyřizovaný v tisku, poněkud ustal po příjezdu poslance Düricha, k němuž se obrátily mysli a naděje uvědomělých čs. zajatců. Zklamání bylo pak ještě větší; hrozilo zoufalství, od něhož zachraňovala důvěra v Masaryka.

4.

Když Masaryk v polovici května 1917 přijel do Ruska, byla naše vojensko-politická situace taková: Měli jsme střeleckou brigádu o třech neúplných plucích (roty prvních dvou byly většinou na frontě, konajíce službu zpravodajskou a propagační, roty 3. pluku za frontou ve výcvikovém středisku). V zajateckých táborech bylo několik tisíc dobrovolníků přihlášených do vojska, kteří se tam však nemohli dostat, a přes dvacet tisíc zajatců bylo přihláшено na práce pro ruskou armádu. V polovici března 1917 schválila ruská vláda nařízení povolující tvořit československou armádu ve větším rozsahu. V první polovici května 1917 zasedal v Kijevě Československý národní sjezd, který udělal pořádek ve vlastním táboře, vytvořil jednotnou organizaci a vypracoval program vojenské akce.

Byly tu tedy zdánlivě velmi příznivé podmínky pro další práci. Ale 1. levé kruhy ruské, které vývojem revoluce nabývaly stále větší moci, se chovaly k našemu vedení v Rusku s nedůvěrou, vytýkajíce mu — do značné míry neprávem — příliš blízkou spolupráci s odstraněným režimem, 2. ve vlastním táboře byla důvěra ve vedení značně otřesena dřívějšími spory a neúspěchy, 3. činitelé, které kijevský sjezd odstranil od vedení, chystali ostrou opozici, 4. z vývoje ruské revoluce rostly nové nesnáze a hrozila nová nebezpečí.

Profesor Masaryk svým životním a literárním dílem chránil naše hnutí proti obavám ruské levice, vzbuzoval v uvědomělých zajatcích a přihlášených dobrovolnících důvěru a jistotu, snažil se a dovedl získat k spolupráci skoro všechny lidi dobré vůle, předvídal politická nebezpečí a uměl jim čelit.

Projevilo se to především v tom, jak správně odhadl vývoj poměrů na ruské frontě. Je známo, že velmi brzo po příjezdu do Ruska poslal redakci velkého anglického listu telegram, v němž doporučoval, aby Spojenci s ruskou frontou vojensky již nepočítali. A proto hned obnovil jednání z roku 1916 o převoz našeho vojska do Francie.

Toto jednání se protáhlo, takže do zimy mohl odejet na západ jen jeden transport našich dobrovolníků, druhý pak se dostal do Francie až na jaře 1918. Avšak i ten jediný transport měl pro naši zahraniční vojenskou akci a organizaci ohromný význam: byl přijat ve Francii jako slib, jako první splátka nebo jako přední voj armády, jež brzo přijde za ním, a umožnil dojednat dekret presidenta republiky o tvoření autonomní československé armády ve Francii. A zase skutečnost, že na francouzském území se tvoří samostatná československá armáda, se stala mocnou podporou při jednání o povolení tvořit naše vojsko v Itálii.

To je první úspěch prozíravé Masarykovy vojensko-politické práce v Rusku. Masaryk ovšem přes svůj zásadní — jak se pak ukázalo, na-

prosto správný — názor o rozhodujícím významu západní fronty a tedy také naší revoluční práce a našeho vojska na západě naprosto nechtěl vzdávat naše posice v Rusku a opouštět tamní pracovní možnosti. Zejména když vítězná bitva u Zborova a statečné boje za ústupu k Tarnopolu prokázaly vynikající kvality našeho vojska a vzbudily zájem o ně. Brzo po nich odjíždí Masaryk do hlavního stanu, aby s nejvyšším velitelem ruských front projednal organizační věci našeho vojska. Nejvyšším velitelem byl tehdy generál Brusilov, jenž naše vojáky znal a měl rád. U něho našel Masaryk plné pochopení. Ale Brusilov byl hned potom vystřídán. Masaryk si pak posteskl: Prosim vás, my byli u Brusilova. Slíbeno všecko. Přijedeme do Kijeva, Brusilov ten tam. Musí se začít znova. Když máme vše vyřízeno s Kornilovem, Děnikinem, Markovem, jsou zavřeni. Znovu budu nucen jet do stavky (t. j. hlavního stanu). — Teprve po třetí návštěvě, kdy Masaryk jednal s náčelníkem štábu nejvyššího velitele, generálem Duchoninem, byly naše požadavky provedeny rozkazem nejvyššího velitele.

Které to byly požadavky? Především, aby naše pluky a divise byly spojeny v armádní sbor, a to samostatný armádní sbor — po rusku se říkalo: oddělnyj korpus — vybavený speciálními zbraněmi, službami a ústavy tak, aby mohl sám operovat na frontě (Masaryk dobře viděl, že na ruské vojáky není spolehnouti). Rozkazem nejvyššího velitele z 9. října 1917 byl utvořen samostatný československý armádní sbor o dvou pěších divisích s náhradní brigádou. Druhý hlavní požadavek bylo uznání politické samostatnosti našeho vojska v Rusku. S nejvyšším velitelstvím byla ujednána dohoda, že československého vojska bude používat jen na frontě proti vnějšímu nepříteli, ne ve vnitřních bojích ruských stran a že vůbec politicky bude naše vojsko v Rusku podléhat Československé národní radě; jako vnější projev toho byli ve stanu nejvyššího velitele i ve štábu čs. armádního sboru ustanoveni plnomocníci Čs. národní rady (jako byli ve štábech ruských vojskových těles ustanovováni komisaři revoluční vlády ruské).

V březnu 1917 dobrovolníci Československé brigády prohlásili Masaryka diktátorem Československé republiky a jím vedenou Čs. národní radu za prozatímní vládu. V říjnu 1917 stan nejvyššího velitele ruských front přiznal této Čs. národní radě jednu ze základních prerogativ vlády: právo politicky rozhodovat o vojsku. Další rozvoj v tomto budování našeho státu za hranicemi se dál za vlády sovětů. Listopadovým státním převratem bylo přetrženo spojení československého armádního sboru s nejvyšším velitelstvím ruským — také proto, že mezi sovětským Ruskem a územím Ukrajiny, na němž bylo československé vojsko rozloženo, vznikla státní hranice a zavládl vlastně válečný stav. Spojení s vojenskou správou ukrajinské republiky a s vrchním velitelstvím jihozápadní fronty, jež probíhala po území Ukrajiny, bylo hodně volné. Politicky bylo toto spojení založeno na témž základu jako říjnová dohoda se stanem nejvyššího velitele. Přerušeno bylo, když ukrajinská vláda IV. universálem prohlásila plnou státní samostatnost Ukrajiny a její přátelský poměr také k Rakousko-Uhersku.

Tehdy profesor Masaryk i formálně vypověděl dohodu s ukrajinskou vládou, jež již v Brest Litovsku dojednávala mír s ústředními mocnostmi.

Československé vojsko v Rusku se tím stalo politicky zcela samostatným — státoprávně bylo jeho postavení obdobné jako vojskových těles samostatných států. S tím ovšem rozdilem, že za sebou nemělo svého státu. Tvořilo jej, vlastně obnovovalo, ale také jej již představovalo.

To se projevilo tehdy na jeho přísaze. Naši vojáci v prvních letech války přísahali ruskému caru; když byl car odstraněn, přísahali zatímni vládě ruské. Té již také nebylo; svrhli ji bolševici. Komu budou českoslovenští vojáci přísahat nyní? Svému národu, za jehož státní samostatnost bojují! Kdo bude tu přísahu přijímat?

Na 30. ledna 1918 svolal profesor Masaryk Odbočku Čs. národní rady k slavnostní schůzi, na níž především sám proslovil čestný slib, že ve službě svému národu setrvá až do konce, načež podobný slib přijal od členů Odbočky; ti pak se měli rozejít do pluků našeho vojska a přijímat přísahu dobrovolníků. To již byla konstrukce jakési zatímni vlády: Masaryk — hlava státu a vlády, členové Odbočky — vláda a zároveň zastupitelský sbor.

Když Masaryk v polovici května 1917 přijel do Ruska, našel tři pluky ruské armády, nazvané československými a složené z československých dobrovolníků. Za pět měsíců stojí v Rusku samostatný československý armádní sbor, uvolněný ze svazku ruské armády, a za další necelé tři měsíce se tvoří zárodek vlastní vlády, jež nemá ještě ve své moci území, ale má své vojsko.

5.

Masaryk od počátku usiloval, aby naše vojsko bylo velké, co největší. V řeči k petrohradským krajanům, proslovené brzo po příjezdu, pravil: Paragraf první (našeho programu): Co nejvíce československého vojska, co největší československou armádu! Aby svět viděl, že československý národ je proti Rakousko-Uhersku doopravdy. Jen si představte jeden dva korpusy na frontě; pak se bude o nás dávat každý den bulletin, co dělá naše armáda, pak celý svět se naučí, co jsou to Češi a Slováci, a pak se již na nás nezapomene. — V poradě zástupců kijevských spolků proti slovům J. Jindřicha: Chtěli jsme mít vojsko malé a ocelové, postavil formulaci: Chceme mít vojsko velké a ocelové. — A k našim lidem opětovně volal: Každý uvědomělý Čech a Slovák do našeho vojska!

Stejně myslil na to a pracoval pro to, aby to bylo vojsko dobré, nejlepší. Aby každý Čechoslovák platil za dva tři Rakušany. Abychom dovedli čelit nejen Rakušanům, nýbrž i Prušákům, musíme být co nejlépe vzděláni. Zejména po Zborovu, kdy naše vojsko ukázalo světu své vynikající vlastnosti. My se musíme aspoň na této výši udržet.

Je nutno, aby naše vojsko bylo náležitě vybaveno vojensky. My se musíme starat o výzbroj dělostřeleckou, kulomety, bombomety, radiotelegrafii, zkrátka musíme se snažit, aby náš armádní sbor byl moderně vyzbrojen. Zdravotní služba je velmi nedostatečná, a my musíme přihlížet k tomu, aby byla lepší. Lékařů a ošetřovatelů bude dost, ale není materiálu. — Řekl-li, že hlavní naše starost musí být věnována vojsku a armádě, myslil především na sebe; a tuto svou povinnost také pečlivě a všestranně plnil.

Sám pak navštívil pluky našeho vojska — náhradní pluk, nové pluky 2. divise, zborovské pluky — zval na porady zástupce důstojníků a vojáků, bedlivě sledoval poměry v našem vojsku, ale také vývoj válečné teorie a praxe na frontách, změny taktiky atd. My musíme pozorovat nepřítele a jeho vojenský vývoj, musíme se udržovat na výši moderního vojáka. A protože u něho vždy s praxí šla teorie, staral se též, abychom měli v Rusku vlastní odborný časopis vojenský, jež si přál mít co nejvojenštější. Vyzýval důstojníky, aby do něho psali, aby četli nepřátelské vojenské spisy a vůbec bedlivě pozorovali nepřítele, aby sledovali vývoj vojenské taktiky a techniky, aby se snažili uvádět do našeho vojska všechny vymoženosti, které se vidí ve Francii, Anglii a j. Schvaloval zřizování odborných kursů pro důstojníky a vymohl jim dovození zúčastnit se odborných kursů pořádaných francouzskou vojenskou misí v Rumunsku.

Především ovšem je povinností důstojníků pozorovat našeho vojáka, jak se chová ve válce, v boji, v zákopech. Naše vojsko teprve vzniká, nemá souvislé vojenské tradice, musí teprve tvořit zásady svého bojování, svou taktiku. Masaryk byl přesvědčen, že také tu se projevuje povaha národa. Sám o tom soudil, že náš člověk vyniká útočností, že náš voják se hodí pro rychlý překvapující útok, ale nemá potřebné vytrvalosti. Vy musíte vyzorovat, jak naši útočnost kombinovat s tou malou vytrvalostí, ukládal našim důstojníkům.

Též u vojáků kladl důraz na dobrý výcvik a odborné vzdělání. Výcvik vojenský ve všech možných oborech pokládám za velmi nutný. Mně se zdá — naznačoval jako příklad — že se naši hoši málo cvičí ve střelbě. Dejme tomu, že není patron — to jsou ruské poměry. Ale dnes je povinností vyšších důstojníků žádat od velitele armádního sboru, aby mužstvo bylo cvičeno ve střelbě. — Buďte klidní a využijte každé příležitosti k vojenskému vzdělání; připravujte se každý jednotlivě a všichni jakožto celek pro budoucí boj — tak přikazoval našim vojákům za zmatků po bolševickém státním převratu, kdy sověty ničily zbytky ruské armády a zahajovaly jednání o mír.

Právě z těch zmatků ruské revoluce třeba chápat opětovné Masarykovy výzvy a příkazy našim vojákům: Udržujte ve svých řadách naprostý pořádek a disciplínu! Nemá to jen význam a smysl vojenský, nýbrž také politický: My právě v desorganisovaném Rusku hrajeme velkou úlohu; když zde budeme pevní, silní v naší organizaci, v našem vojsku, provedeme důkaz, že dovedeme býti samostatní.

Ale na naše vojáky nepůsobily rušivě jen zmatky velké revoluce, nýbrž i válka, fronta, zajetí, život v cizím prostředí. Proto ukazoval, že je v našem vojsku vedle výcviku a vojenské výchovy naléhavě třeba též organisace intimní, to jest více zábavy, více činnosti, ať to je jakákoli činnost, aby se nahradilo to, co bylo doma. Je zapotřebí co nejvíce práce, pořádání slušných zábav, přednášek atd., aby se využítkovalo volného času. Všechna naše organisace musí směřovat ku přátelství a musí nedostatek rodiny a domova nahradit kamarádstvím. Důstojník bude svým vojákům nejen velitelem a vychovatelem, nýbrž i kamarádem.

Z překotného ideového proudění ruské revoluce stále a naléhavě pronikala do našeho vojska působivá hesla. Mnohá v něm nacházela připravenou půdu, protože jsme také dělali revoluci, protože náš národ svým složením je demokratický, protože největší část našich dobrovolníků byla z vrstev sociálně slabších a slabých. Některá z těchto hesel byla pro naše vojsko a náš boj za svobodu nebezpečná, zhoubná. Část, docela malá část, našich lidí se jimi dala strhnout; rozešli se s naším vojskem a docela se postavili proti němu.

Idea demokracie a program demokratisace se v našem vojsku přijímaly skoro jednomyslně. Jako důsledek se někdy požadovala také demokratisace armády, radikální změny jejího zřízení. Masaryk s organizačními změnami ve vojsku doporučoval postupovat co nejopatrněji. To jsou vnější věci — říkal — nebo utopie toho, co nastane teprve za perná léta. Demokratisace i v tom ohledu bude, ale to bude trvat celé generace. Proto bych nechtěl, aby se příliš mnoho nového zavádělo.

Daleko větší význam než organizační formy má duch, který je oživuje. Demokracie ve vojsku, to je v praxi jiný, lepší poměr mezi jeho příslušníky, zejména mezi veliteli a podřízenými. Demokracie u důstojníků znamená spravedlnost k vojákům, trpělivost v jednání s nimi, zvláště v současných ruských poměrech, přátelství a upřímnost k nim a hlavně: starat se o ně, nedat jim křivdit. Demokracie u vojáků znamená pořádek a disciplínu. Jedněm i druhým ukládá práci, více práce. Jedněm i druhým ukládá odrakouštit se, zbavovat se všeho, v čem v nás přežívají vzpomínky a zkušenosti z armády rakousko-uherské.

V nich byl také jeden kořen antimilitarismu, jenž ovšem v prostředí ruské revoluce nacházel mnoho potravy. Masaryk pravil: Jsem proti militarismu, jako vy všichni. Ale protože jsou lidé, kteří napadají, musíme se umět bránit a tak dobře bránit jako oni. Proto říkám našim vojákům: Ty musíš být dobrým vojákem! To není militarismus, to je starost o to, aby naše armáda byla zabezpečena, aby se naši vojáci cítili jisti na frontě; a proto také usilujeme o to, abychom měli vojáků co nejvíce, to je v zájmu našich vojáků. Čím více nás bude v poli, tím lépe druh druhu obráníme. Bezpečnost našich vojáků závisí nejen na výzbroji, disciplíně, ale také na množství. A proto — všichni do armády!

Proti prusáckému militarismu staví československou filosofii humanity. Z ní mu vyplývá také názor na pacifismus: Jsem pacifista, moje práce směřuje k dosažení stálého míru. Jsem hluboce přesvědčen, že Evropa, že lidstvo spěje k mírové organizaci, spojující všechny, a že je povinností každého člověka, každého národa podporovati, zesilovati všemi možnými prostředky tuto organizaci, spojující všechny národy. A přece nemohu souhlasit s Tolstým. . . Válka je něco hrozného, nelidského, zejména tato válka. Ale není válka zlem největším — žít nečestně, být otrokem, zotročovat a mnohé jiné je horší. Válka je zlo, ale obrana je mravně přípustná a nutná. . . Pacifismus za každou cenu, to je snaha nepřírozená a lživá.

Podobně vykládal vojákům o národnosti a mezinárodnosti: My chceme, aby lidstvo bylo jednotně zorganizováno, ale ne na hrobech národů, nýbrž aby to byl živý organismus živých organismů národních. Zdůraz-

ňoval také sociální význam národnosti a opětovně ukazoval, že bojující za národní svobodu, zároveň bojujeme za svobodu sociální. Ve své revoluční přísaze (30. ledna 1918) vyslovil přesvědčení, že nezávislý československý národ po příkladu husitských a táboritských předků provede pronikavé změny svého sociálního ústrojí.

Avšak odmítal názory, že by se již v legiích mělo provádět, anebo připravovat nějaké řešení sociálních otázek. Kde se bude luštit sociální otázka? Doma. Jsme zde jen malá část národa. Nemáme práva sami zde něco řešit.

Veliká myšlenka boje za svobodu sjednotila ve svorné snaze všechny vrstvy a třídy národa... Pamatujme jen všichni na společný konečný cíl a v tom vědomí nalezneme jeden každý direktivu pro shodu a spolupráci pro národní celek tak, aby jednotná naše fronta vnitřní i vnější nebyla porušena.

Láska k vlasti je soustředěním všeho politického úsilí.

7.

Z problémů a úkolů praktické politiky v Rusku byl tu především poměr k různým směrům a stranám, které za revoluce zápasily o své zásady, o vládní moc. Hned v prvním projevu k našim vojákům a zajatcům žádal je Masaryk, aby se v žádném případě nevměšovali do poměrů v ruské armádě, aby se všech rozporů v ní stranili, a rozhodně odmítal myšlenku, že bychom měli dělat v ruské armádě pořádek. A v první řeči ke krajanům, usedlým na Rusi, tuto zásadu neutrality nazval druhým paragrafem naší taktiky. Znova a znova ji opakoval; ještě v dopise na rozloučenou ukládal našim vojákům: Pokud budete v Rusku, zachovávejte jako dosud ve vnitřních bojích stran přísnou neutralitu.

Tuto zásadu Masaryk udržel proti pokusům ruského velitelství, proti naléhavému přání generála Aleksějeva (z Dobrovolnické armády), proti snahám ruských i českých bolševiků, proti názorům i mnohých lidí z vlastního tábora, důstojníků i vojáků. To je rozumná taktika, daná poměry — říkal zcela správně: zásah do vnitřních věcí byl by nejen odvedl vojsko od jeho vlastního úkolu, nýbrž i ohrozil jeho jednotu.

Tyto názory vykládal Masaryk vojákům tiskem i ústně. Naše noviny otiskovaly jeho články, řeči a jiné projevy; některé řeči vyšly jako brožury. K osobnímu styku Masarykovu s našimi vojáky ve větších rozměrech došlo brzo po ústupových bojích u Tarnopolu. Dne 23. července 1917 odejel z Petrohradu a po návštěvě v hlavním stanu ruských front přijel 27. července odpoledne do Bobrujska, kde byl ubytován náš náhradní pluk. Potom navštívil v Kijevě naše raněné dobrovolníky v nemocnicích a pluky naší 2. divise v Borispole, zajel k zajatcům a dobrovolníkům do koncentračního tábora v Darnici, několik dní věnoval návštěvě u pluků zborovské brigády, ubytovaných v rayoně Polonného.

Pluky vítaly vrchního velitele přehlídkou a slavnostním pochodem, po nichž býval, jak se tehdy v Rusku říkalo, miting: profesor Masaryk vystoupil na tribunu a mluvil ke svým vojákům. Obsah jeho projevů jsem zčásti již vyložil; byly v nich také zprávy o naší situaci a postupu naší

osvobozenké akce, ovšem i zprávy o poměrech ve vlasti: bídě, hladu, persekuci, statečném utrpení. Ale bylo v nich ještě mnohem a mnohem více. Byla v nich víra, jež přecházela do duší všech vojáků, i těch, kteří snad jeho vět dobře neslyšeli nebo dostatečně jim nerozuměli. Bylo v nich citové poselství domova. Masaryk v těch chvílích představoval vojákům všechny jejich drahé doma, Masaryk byl personifikací národa. Jak to řekl Mickiewicz:

Jestem milion, bo za miliony
kocham i znoszę katusze...

A jak později o samém Masarykovi napsal Viktor Dyk:

Jediným živým živ byl národ celý.

Potom Masaryk chodil mezi vojáky, besedoval s nimi, odpovídal na jejich dotazy, zajímal se o jejich starosti, bavil a smál se s nimi. Bylo by třeba vidět několik fotografií, na kterých je zachycen vnějším způsobem duch našich hochů a poměr vojáků mezi sebou a nás dohromady — tou větou začal Masaryk ve schůzi Odbočky Čs. národní rady zprávu o svých návštěvách v našem vojsku. Všichni snad známe krásný obrázek, který představuje rozesmátého Masaryka v klubku smějících se vojáků — táta mezi svými hochy.

Fotografie je, tuším, z návštěvy v Bobrujsku, ale mohla být také z Be-rezné, z Novoselice a snad odjinud. Tam v Bobrujsku pobočník velitele náhradního pluku trnul úzkostí o život vzácného hosta: kdyby se mu tak něco stalo, kdyby se tak mezi těmi novými dobrovolníky — každý den jich přicházely hloučky i velké skupiny — našel blázen nebo zločinec, člověk najatý nepříteli nebo popletený zmatenou ideologií, a udělal něco proti němu. Ještě dnes prožívá ten důstojník svůj bobrujský strach, když si na to vzpomene. Ale uznává: Masaryk musil jít mezi ně, oni musili mít možnost takřka si ho ohmatat — aby mohla v ně přejít a v nich vydržet ta nezlomná jistota, kterou jeho návštěvy v našem vojsku dotvořovaly.

Vykovávaly z našeho vojska ten železný celek, který vydržel i po jeho odchodu z Ruska, který vítězně odrazil útoky bolševiků, ovládl Sibiř a východní Rusko, protřpěl období neúspěchů a zejména přečkal těžké měsíce vynuceného pobytu na Sibiři, který s jeho jménem zachoval svou jednotu a šťastně se po dobrodružstvích větších než Odysseova vrátil do vlasti.

9.

Naše vojsko je politická škola, říkal Masaryk o legiích; a když volal: Všichni do vojska! tedy také proto, aby co nejvíce našich lidí prošlo touto činnou školou národní výchovy. Masaryk v ní cenil především výchovu povahy k osobní rozhodnosti a statečnosti. Tato válka naučí nás nebát se již a být radikálními doopravdy. — Když po příjezdu z Ruska do Ameriky vypravoval o našem vojsku, jednu chvíli pozvedl ruce do upažení, zatřásl jimi a zafav pěsti přímo vydechl: A to jsem si vždycky přál, abychom se stali národem, který se nebojí.

K tomu vychovával Masaryk především osobním příkladem. Nejen ve vysokém věku odešel za hranice a postavil se do boje proti velké říši,

ale také za pouličních bojů občanské války v Rusku skutky stále dokazoval, že se nebojí.

Masaryk byl přesvědčen o účinnosti této školy a nejednou řekl o legionářích, že budou velikou politickou silou při vybudování našeho státu, že budou solí v národě a politickou elitou pro radikální politiku.

10.

Kromě jednání s ústředními úřady a vrchními veliteli ruskými i se spojeneckými diplomatickými zástupci, kromě stanovení všeobecných směrnic ideových a taktických zasahoval Masaryk i do podrobností organizacních a do osobních věcí. Ne že by byl po tom toužil, naopak si stěžoval, že také to musí dělat. Bylo to zejména za jeho prvního pobytu v Kijevě, kdy se zúčastnil jednání o důstojnickou otázku v našem vojsku, jež se — nepřesně — formulovala tak: mají zajatí důstojníci rakousko-uherské byti přijímáni do našeho vojska jako prostí vojáci či mohou být přejmenováni na ruské (resp. naše) vojenské hodnosti, a když ano, tedy za jakých podmínek? Bylo o to těžké jednání mezi generálem Červinkou, předsedou úřední komise pro tvoření našeho vojska, a většinou členů vojenské komise Odbočky. Masaryk se střízlivě rozhodl pro to, aby se dobrovolníkům z řad důstojníků dala možnost uplatnit v našem vojsku znalosti a zkušenosti, získané v rakousko-uherské armádě, avšak aby napřed prošli naším kursem. Ještě snad těžší bylo pak jednání o komitéttech v našem vojsku a o disciplinárním řádu. Měl o tom jednat vojenský sjezd, svolaný do Kijeva na počátek února 1918; předporad konaných o ruských vánocích se ovšem zúčastnil i Masaryk.

Je samozřejmé, že Masaryk jednal ve stavu nejvyššího velitele o osobě generála pro velitelství našeho sboru. Ale musil vyřizovati i nepříjemnou záležitost zatímního velitele 1. divise, plukovníka Mamontova, jehož bylo nutno z našeho vojska odstraniti, a jiné osobní věci.

Bylo by třeba projít zápisy o schůzích Odbočky Čs. národní rady, ať plenárních schůzích či poradách komisí, zejména předsednické a vojenské, abychom si udělali aspoň trochu představu o této jeho práci. K nejméně příjemným jejím složkám patřilo urovnávat kompetenční spory, jež ovšem zpravidla vyplývaly z horlivé snahy vykonat pro naše vítězství co nejvíce a všechno co nejlépe.

11.

Za této horlivé a úspěšné práce pro vzrůst a vnitřní sílu našeho vojska se fronta, na níž to vojsko mělo bojovat, stále rychleji drobila a hroutila. Sovětská vláda ujednala příměří a dojednávala mír; vláda svobodné Ukrajiny se jí snažila v tom předběhnout. Bylo zřejmé, že izolované Rumunsko se také neudrží. Co bude s naším vojskem? Profesor Masaryk navázal na své jednání o převoz našeho vojska z Ruska do Francie a dojednal, že naše vojsko v Rusku přechází pod vrchní velitelství francouzské; dne 7. února 1918 pak veřejně prohlásil československé vojsko ve všech dílech dřívějšího ruského státu za část autonomní československé

armády ve Francii. A když Ukrajina podepsala mír v Brestu Litevském a sovětská vláda se rozhodla také jej podepsat, dal vojsku rozkaz, aby se vydalo na nové bojiště — dalekou cestou přes Sibiř a po moři.

Sám odjížděl před nimi, aby byl, jak jim napsal v rozkaze na rozloučenou, jejich kvartýrmajstrem ve Francii. V tomto rozkaze vyslovil na konci plnou důvěru v ně: Bratři, vojáci! Vytvrvejte v útrapách, zachovejte jednotu; že vykonáte svou husitskou povinnost proti nepříteli, tomu věřím a to vím. Všichni za jednoho každého, jeden každý za všechny!

Ale zanechal jim také soubor toho všeho, co jim za svého pobytu v Rusku vykládal. Byla to kniha Nová Evropa, napsaná v Rusku a jim věnována: Věnuji tuto práci Vám, bratři, čeští, slovenští vojáci, Vám, kteří jste vstoupili do spojeneckých armád na Rusi a ve Francii, v Americe a Anglii, v Itálii a jinde, kde jste jako volní občané mohli projevit své protirakouské smýšlení a odhodlání, bojovat za svobodu a nezávislost svého národa.

Rukopis knihy byl odevzdán do tiskárny v Kijevě a v ní při odchodu našeho vojska na východ zapomenut. Statečný dobrovolník se vypravil z Kurska přes bolševicko-německou frontu a šťastně přinesl z Kijeva obřadní balík Masarykova rukopisu. Kapitoly jeho knihy se pak postupně otiskovaly v Československém deníku a udržovaly tak těsné duchovní spojení vojska s vůdcem ještě dlouho po jeho odjezdu.

12.

Ve Spojených státech amerických, kam Masaryk odejel přes Sibiř a Japonsko, navštívil československé dobrovolníky v jejich výcvikovém táboře ve Stamfordu. A již na zpáteční cestě do vlasti, jako prezident republiky, se zastavil u francouzských legionářů v Darney a vykonal přehlídku části našeho armádního v Padově v Itálii.

V Darney k našim vojákům promluvil. Vykládal jim o úkolech, které jim nastávají při budování naší republiky. Mluvil o té „velké drobné práci“ při budování státu a celé jeho administrace, zvláště pak vyzdvihl: My potřebujeme silnou, disciplinovanou armádu. Rozloučil se s nimi výzvou: Na shledanou doma, při demokratické, bratrské společné práci!

13.

Po návratu do vlasti v prvním poselství presidenta republiky pravil Masaryk: Historie naší zahraniční akce a zejména našeho vojska, jeho bojů hrdinství, historie sibiřské anabase — to všechno bude bohatou výchovnou epopejí pro naše budoucí generace. — Ve svých projevech k armádě stále ukazoval na nutnost, aby navazovala na tradici, na ducha našeho zahraničního vojska.

V projevech k legionářům jim opětovně připomínal, že povinnost, kterou na sebe vzali vstupem do našeho revolučního vojska, dosud trvá; je to povinnost pracovat k vybudování státu demokratického, sociálně spravedlivého a je to povinnost hájit naši demokratickou republiku vždy, všude a proti všem jejím nepřítelům.

Sám je v té práci vedl příkladem i slovem.